

"לחייל" – יומון עברי ראשון באירופה במלחמת העולם השנייה

יצחק לוי (לויצה)

קטע מספר שהופיע לא מכבר – "הניצחון אחר לבוא" (הוצאת ירון גולן). המחבר נימנה עם מתנדבי היישוב היהודי בארץ לצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה והיה חבר מערכת העתון, שהופיע באיטליה בשנים 1944-1945.

עוד לפני שהעתון "לחייל" הוכר על ידי הפיקוד הצבאי – הרכבנו את המערכת. בראשה הועמד חיים יערי מפלוגה 179, עתונאי ותיק מעתון "דבר".

קיומו של עתון חיילים היה תלוי בהיתר מטעם המטה הממונה על זירת המלחמה והיה ברור שאין כמעט סיכוי לקבל היתר כזה. מאידך, אין זה מתקבל על הרעת שעתון חיילים יהודיים, בעל גוון לאומי ברור, יופיע ללא היתר כלשהו. אפילו לעלוני יחידות התייחסו כחשד והזהירו את המפקדים שהם אחראים לכל הכתוב בהם. צריך היה, אפוא, לחפש פתרון כלשהו המאפשר הוצאת העתון בהיתר. ואמנם, נמצאה הדרך להשיג היתר כזה.

הרכ אורבך יחד עם הרב ברמן, שהיה רב צבאי בריטי, פנו למחלקה ללוחמה הפסיכולוגית, שדאגה, בין השאר, לחיזוק המורל והרוח המלחמתית של הצבא והודיעו על רצונם להוציא עלון בשפה העברית לחיילינו. טענתם היתה, שרוב רובם של חיילינו אינם מבינים אנגלית ואינם יכולים לקרוא את עתוני החיילים הרשמיים. הכרחי, על כן, לתת להם את המידע, בשפתם, והם מרגישים שזאת חובתם. המחלקה למלחמה פסיכולוגית נענתה מיד בחיוב והמציאה לעתוננו דפי מידע ומברקים שהועברו על ידי לעתונות החיילים הרשמית.

הגיליון הראשון של "לחייל" הופיע ב-5 במרס 1944. העתון הודפס במכונת

כתיבה ושוכפל במכונת שכפול. מקומה של המערכת היה, תחילה, ליד פלוגה 468. אחר כך הועברה המערכת לבית ששכן קרוב למועדון החיילים. הבאנו בעתון ידיעות מהנעשה בארץ, אותן שאבנו מקריאת עתונים ומכתבים שהגיעו, והקדשנו רשימות ומאמרים לבעיות החברתיות ביחידותינו, לסיפורי הווי ולמפגשנו עם שארית הפליטה. נזהרנו מניסוחים בוטים, אך סיפרנו על ההתמרמרות השוררת ביישוב מול ההגבלות על העלייה בשעה שיהודים מוכי גורל, באלפיהם, מתדפקים על דלתות הארץ.

העובדה שהעתון הודפס במכונת כתיבה וצורתו הדלה תרמו לתהודה המעטה שעורר והצלחתו היתה יותר ממוגבלת. פגם נוסף היה בכך שמשלוחי העתון בדואר הצבאי היו איטיים ובמקרים רבים הגיע העתון ליחידות באיחור והיה כבר בחזקת "אלטע זאכען". עם זאת, היו לעתון מאות קוראים, וגם כתבים חרוצים ונאמנים ביחידות. חיפשנו אותיות דפוס עבריות בבארי ובנאפולי, כדי להוציא את העתון בדפוס, אך כאלה לא נמצאו.

ימים אחדים לאחר הופעת הגיליון הראשון הופיע במערכת קצין מטעם הצנזורה הצבאית שהודאגה מהופעת עתון שלא בוקר על ידה. הרגענו את הקצין וסיפרנו לו שהידיעות המתפרסמות בעתוננו סופקו לנו על ידי המחלקה ללוחמה פסיכולוגית. הקצין, שזו היתה הפעם הראשונה בחייו שראה אות עברית ושפה הכתובה מימין לשמאל, יצא מאתנו רגוע, ומאז לא שמענו עוד על מוסד זה ששמו צנזורה צבאית.

ביוני 1944 נכבשה רומא והרב אורבך שהתמנה לרב צבאי דאג מיד להעביר את מערכת העתון לרומא ואף קיבל

דיוור למגורי המערכת ולמשוריה. היו אלה שתי דירות אשר שימשו כמרכז אזורי של מיניסטריון התיירות האיטלקי, בבית גדול של כעשרים דירות ובהן משפחות איטלקיות.

הצטרפתי אל המערכת ויצאנו לרומא. מצאנו את הבית שנועד לנו והסתדרנו בו. העברת המערכת לא גרמה להפסקת הופעת העתון שהוצא, גם ברומא, במתכונתו הקודמת. אך בכל זאת "משנה מקום, משנה מזל". מחקירות שערכנו בכתי הדפוס ברומא נודע לנו על אותיות עבריות. האותיות האלה היו שמורות במקום אחד בלבד – בבית הדפוס של הכנסייה הקתולית. בבית דפוס זה היה מודפס עתון הוותיק "אובסרווטורה רומנו". הגענו לבית הדפוס, ואינו כמו עינינו את האוצר היקר ופתחנו במשא ומתן על הוצאת "לחייל" באות דפוס.

ביחידה 179 היה חייל, יצחק פורמן, שבחייו האזרחיים עבד כסדר בכיר ב"דבר". הבאנו אותו לרומא והוא אישר שמלאי האותיות וטיבן מאפשר סידור העתון בדפוס. מלאי האותיות לא כלל אותיות לכותרות. לפי עצתו של פורמן התקשרנו עם הוועד למען החייל בארץ ועם אגודת פועלי הדפוס וביקשנו שישלחו לנו אותיות כותרת. כעבור שבועות אחדים זכינו במשלוח אותיות לכותרות מכל הגדלים והמינים.

לקראת הופעת העתון בדפוס עלה בידינו לחזק את מעמד העתון וקיבלנו תקן. תקציב, הקצאת נייר ואף הורשינו להחזיק בכלי רכב שסופק על ידי אחת היחידות. תחת פיקוחו של פורמן ערכנו סידרה של סידור והדפסה ניסיונית של העתון. כאשר התעניין פורמן איך מסדרים הפועלים האיטלקים את המילים והמשפטים מבלי

מהלך טקטי בלבד של הבריטים שאין בו כוונה כנה ואשר הטיל ספק רב אם תגיע הבריגדה לחזית בטרם תסתיים המלחמה. אחר ויכוח חריף ויתר יערי על הדפסת מאמרו והוטל עלי לכותבו מחדש. זאת עשיתי, ונדמה לי שמצאתי את האיזון בין הפיקפוקים שלנו לבין ציון הערך ההיסטורי של הצעד הגדול שצעד החייל העברי במאבקו על מקומו בשורה הראשונה של חזית הלחימה.

העתון המשיך להופיע עד ל-27 ביולי 1945, כחודשיים וחצי לאחר גמר המלחמה באירופה ועם תחילת תהליך השחרור מהצבא. בסך הכל הופיעו במשך 17 חודשים 419 גיליונות. עם זאת הבריגדה ביולי 1945 לארצות השפלה הועברו הציוד ותיקי המערכת לבריטל לשם הופעתו המחודשת של העתון בשם "החייל". את האותיות העבריות להוצאת העתון יצקו בטורינו לפי הזמנת ועד הבריגדה.

ההודעה הבריטית על הקמת הבריגדה, כחיל יהודי לוחם תחת דגלו הלאומי. היתה זו היענות לתביעתנו מראשית ימי הגיוס והישג מדיני רב ערך.

מאידך, התקבלה ההודעה הבריטית בקרב חלקים גדולים של היישוב ואף אצל כמה חיילים, כחסרת ערך ממשי. המלחמה כבר התקרבה לשלב הסיום והיה ספק גדול אם הבריגדה עוד תזכה להריח אבק שריפה בחזית.

לאחר שנים של שירות הרחק מהארץ היתה ירידה ניכרת במתח הקרבי וגברו הגעגועים הביתה. הלך רוח זה התגבר גם לאור הציניות העוינת של האדמיניסטרציה הבריטית בארץ, שהתנכרה באכזריות לטבל העם היהודי באירופה. נפשית עסקו כבר רבים בבעיות שניתקל בהן כשובנו לארץ לאחר השיחרור מהצבא והכל יתחיל מהתחלה.

מאמר המערכת שהכין חיים יערי הועמד לדיון בישיבת המערכת. לא הסכמתי עם המאמר שראה בהודעה על הקמת הבריגדה

להבינם, התברר שהם זוכרים את צורת האותיות וכאשר מגיע אליהם טקסט באותיות דפוס, ולא חלילה בכתב יד, הם עושים את מלאכתם במהירות ובדייקנות סבירה. מבחינה מסוימת היה יתרון בכך שלא הבינו את תוכן המאמרים שסידרו. הם לא יכלו, אפילו אם רצו, להודיע, למי שלא נחוץ, על רשימות שיש בהן ביטויי מרידות כלפי הממשל הבריטי בארץ.

מתוך צוות עורכי המערכת זכורים לי נוסף על חיים יערי ומשה מוסינזון, גם הררי, צבי בר מאיר, שור וזאב שפר. שפר היה מחיילי הבריגדה שהצטרף למערכת בשלב מאוחר יותר. ניסיתי לחזק עוד יותר את המערכת והצעתי לחיים בן דור, עתונאי בכיר מ"דבר" שפעל במרכז לגולה ברומא, להצטרף לצוות. אבל הוא חשש מחילוקי דעות במערכת והעדיף שצעירים ממנו יעשו את העבודה בהתאם לדעתם הם.

לא פעם היו חילוקי דעות ביחס למאמרי המערכת. ויכוח כזה התעורר ביום פרסום

קריאה נרגשת להצלת שארית הגולה
החלשות חוגים חגיגי בניני הצלה
ישראלים
היעד הגדול העיוני והספונסו כמובן, היה טקס לפני הגולה היהודית קבל שורה של החלטות וכן היה קובע. בין השאר בי עסקות הברית ספונסו להסגת כהונתה הבעות וכן אסדר באמצעות החלטות את חסות המבט והיקף האסון. היעד האילן היה בקריאה נרגשת למשלים נוקבים, כדי להחיל את שירי החיילים אצות הספרה צפורה חלום דן כדי לסגת האויב. להלן קובע היעד ודקלי חגיגי, כי אפסיות הגולה חלילה כל חסן בניסול הגולה חלילה לערי ישראל, ורוב פתחה עקר הארץ לשירי חרות ארונה (ע"י החלשות בניני חרות ארונה - גיליון ט"ז)

להייל
עתון יומי לחיילים עברים ביבשת אירופה

LAHAYAL - DAILY NEWSPAPER FOR JEWISH SOLDIERS IN EUROPE
אס"ת, יום רביעי, ג' חשוון תש"ה   מס' 168   Italy 20. 9. 1944.   בית דוד ובלק 2 לרשת

הוקמה בריגדת חייל-רגלים ארצישראלית

נחתם חוזה רוסייה-פינלנד
אומנסיבה רוסייה בבאלטיקום

לונדון - ד'טשר - 19.
מינסטריון המלחמה הבריטי אישר את הקמתה של בריגדת חייל-רגלים ארצישראלית אשר תקח חלק במעולות קרב. התביעה להקמת יחידה כזו באה מהסוכנות היהודית לארץ-ישראל. אימוני-קרב יסורים כבר החלו.

דברי בסקטב הרוסי כי חיים נפתח עליונותם בין רוסיה המוכיחות וכן פינלנד
סוסקורדורו?
תוצה הארץ מה באומנסיה בארצות הברית ממשל סטלין במקרה חום של פורץ שחיילי הגנה באומנסיה פרץ על ביזורי הטרנסים בחיית שרונה 75 פילין הארץ לשירי חרות ארונה

הבריטים בהולנד על הרהיין

"לחייל" מס' 168 - הגיליון המבשר על הקמת "בריגדת חייל-רגלים ארצישראלית", היא הח"ל ובפי העם הבריגדה -

ראובן כמאייר עתונים

הבריטי, אלפרד מונד (לימים לורד מלצ'ט).

לאחר יותר מארבעים שנה, בסתיו 1969, אנו מוצאים ציור שער נוסף של ראובן, הפעם בעתון צה"לי. באותה עת התנהלה מלחמת ההתשה, ועורך "במחנה נח"ל", מרדכי נאור (כיום עורך "קשר"), פנה לראובן וביקש ממנו ציור או איור שישימש כשער לגיליון יום הנח"ל תש"ל. ראובן ביקש מספר ימים "לחשוב", ולאחר מכן השיב בחיוב, ואמר כי הוא מוכן לצייר וריאציה על רישום שלו, שבו נראה רועה פרוע תללים המחזיק בידו טלה. בתחתית הרישום כתב "מנחת שלום", חתם בעברית ובאנגלית והוסיף את השנה — בעברית — תש"ל.

בימים אלה, כשהשלום קרוב יותר משהיה בתש"ל-1969, ראוי לסיים בכך את תרומתו של ראובן לשערים ואיורים בעתונות.

* * *

1. בתוך: בית ראובן, ספר הבית, קטלוג תצוגת הקבע של בית ראובן, תל אביב 1993, עמ' 26-25.

איור של ראובן לשיר "היימאט-קלאנגען" (צילוי מולדת) מאת יעקב גראפער (מתוך "ליכט")

ב"ליכט" מופיע אצל ראובן מלאך המסתיר את פניו. גם הפעם מקור ההשראה הוא ליליין ("אבות ובנים", 1904). אצל ליליין, שציורו הוקדש למלחמת רוסיה-יפאן, המלאך מטה את הלפיד כלפי מטה, ואילו אצל ראובן חל היפוך, והלפיד מונף אל על, כאשר הוא מהווה את הלי של המלה "ליכט".

בכך לא הסתיימה תרומתו של ראובן לשני העתונים. עיון בגיליונותיהם המצויים בספרייה הלאומית בירושלים מגלה, כי הוא תרם להם, בנוסף לאיורי הלוגו, גם לא מעט איורים, ביניהם כאלה המזכירים את השערים (וראה בעמודים אלה). מפאת מספרם הרב אנו מביאים כאן רק מספר מצומצם מהם.

ככל הנראה תרם ראובן מאיוריו גם לעתונים יהודיים אחרים. לא מכבר הגיעה לבית ראובן בתל אביב מעטפה מרומניה, ובה כמה עשרות איורים שלו מתקופה מוקדמת — מלחמת העולם הראשונה ואולי אף קודם לכן. ביניהם רישומים של עסקנים ועתונאים ציוניים, איורים המתארים גלות, ועוד.

מניו יורק עד צה"ל

חלפו עשר שנים ויותר. ב-1928 שהה ראובן בניו יורק, ואז גייסו — לפחות פעם אחת — מאיר וייסגל הכלי-כול, שבאותה עת ערך את השבועון הציוני "ניו פלסטיין" (ארץ ישראל החדשה) — ביטאונה של ההסתדרות הציונית בארצות הברית. כמהלך אותה שנה סיפר העתון יותר מפעם אחת על ראובן "האמן הארץ-ישראלי הנודע", יצירותיו וחיו בארץ. כשהגיע לארצות הברית, ביקשו וייסגל לתרום מפרי כשרונו לעתונו. כך אנו מוצאים שלושה רישומים של ראובן מהוועידה השנתית של הסתדרות ציוני אמריקה, בהם נראים ד"ר חיים ויצמן, האישים האמריקנים הבולטים לואי ליפסקי, לואי מרשל ואוטו ורבורג, ואורחם

בימים אלה מלאו מאה שנה להולדתו של הצייר הישראלי הנודע ראובן רובין, ששער מפרי יצירתו מפאר גיליון זה של "קשר". ראובן, שנפטר ב-1974, הותיר אחריו יכול עצום של יצירות אמנות. הוא למד ב"בצלאל" בירושלים, בפאריז ובמקומות אחרים, והתפרסם כבר בגיל צעיר. תערוכתו הראשונה בניו יורק התקיימה ב-1921, פהיותו בן 27, וזכתה להצלחה גדולה. בארץ, אליה חזר ב-1923, ערך תערוכותייחיד רבות, וכיניהן תערוכת הפתיחה של מוזיאון תל אביב ב-1932. הוא נחשב לאחד מגדולי האמנים הישראליים. הוא גם היה תקופה קצרה דיפלומט, וכיהן כצירה הראשון של ישראל ברומניה (1948-1950).

אך אנו מבקשים להאיר פן נוסף — לא ידוע כל כך — ביצירתו של ראובן. הכוונה היא לשערים ולאיורים שלו בכתבי עת יהודיים בתוך לארץ ובארץ. הרשימה אינה ארוכה, ואולי אין היא שלמה. כל הידוע על שערים ואיורים נוספים שלו (שצייר במיוחד, לא שנלקחו מתוך יצירותיו הנודעות) — מתבקש להודיענו על כך.

בתקופת מלחמת העולם הראשונה שהה ראובן ברומניה, ארץ הולדתו, ורק לאחרונה תיארה מירי הד, במאמרה "ראובן בארץ ישראל — אופני השימוש בפרימיטיביזם", שני איורי-לוגו שלו, לכתבי העת הציוניים "ליכט" (אור) ביידיש ו"התקוה" ברומנית. איורים אלה, שחזרו והופיעו בשני העתונים בשנים 1914-1916, מהווים לשון ציורית המביעה "את התקוות הציוניות בגולה" ומבטאים את גורל העם היהודי במלחמת העולם הראשונה. הלוגו של "התקוה", כותבת הד, הוא וריאציה על גלוייתו של הצייר ליליין שהוצאה לכבוד הקונגרס הציוני ב-1901. ראובן נטל את הרעיון, ערך בו שינויים והוסיף חלוץ בעל מראה חילוני, שמחליף את החורש הדתי של ליליין.

